

**Beelden-Dienst Ende Vasten Met Haere Ceremonien Soo
Sy Ghebryckt Worden Vande H. Roomsche Kercke
Bevestigt Met De H. Schriftvre Ende De HH. Ovt-Vaders
vande eerste 400. jaeren**

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, 1664

Het II. Capittel. Het voorgaenden wort bewesen uyt het ghebruyck vande eerste Christelijcke Kercke, ofte uyt de HH. Vaders vande eerste 400. jaeren.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71387](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71387)

van de Beelden, ende Beelden-dienst. 41
 gulden kalf om dat te aenbidden? waeren sy
 in de woestijne niet op alle kanten omrin-
 ghelt met Heydenen/ ende Afgodisten? wae-
 ren sy een deel niet besmeurt niet de Afgode-
 rijen dese sy hadden sien bedrijven in het lant
 van Egypten? dies niet tegenstaende soo heeft
 Godt haer gheboden dat sy beelden souden
 maeken van Engelen/ende van het serpent/
 etc. waerom en souden de Christenen het sel-
 ve niet moghen doen / of wat perijckel kan-
 der wesen van Afgoderije / als dese nu van
 alle kanten is upt-gheroept?

HET II. CAPITTEL.

Het voorgaenden wort bewesen uyt
 het ghebruyck vande eerste Chri-
 stelijcke Kercke, ofte uyt de HH.
 Vaders vande eerste 400. jaeren.

Eusebius Cæsariensis. Anno 320.

Libro 3. de vitâ Constantini Cap. 48.

Ghy kont noch sien by de Fonteynen/ de
 welcke zijn in't midden vande merck/ de
 teechenen van eenen upt-nemenden her-
 der / wel bekend aen die / de welcke erbae-
 ren zijn in de Schyftuere. Daniel oock met
 de leeuwten ghesneden in koper / ende blinc-
 kende van goude plaeten. Soo groot is daer-
 en-boven ghelueft / ende soo goddelijck de
 liefde des Keysers / dat hy in den inganck vā
 het paleys / in het alderuytmenste quaer-
 tier / in het midden van het bergulden ghe-
 twelfsel des huys / in een seer groot uptghe-
 sprekt raesereel / heeft doen vast-maeken het
 C 5 teecken

^a Videas etiam ad-
 huc, licet, apud fon-
 tes in medio foro
 positos, pastoris pra-
 clari symbola, illis
 qui sacris litteris eru-
 diti sunt, satis cogni-
 ta. Danielem quoque
 cum leonibus in ære
 incisum, aurique la-
 minis splendentē.
 Tantus item, & tam
 divinus amor impe-
 ratoris animū com-
 plexus est, ut in ipso
 palatij introitu, in
 ædificio omnium ex-
 cellentissimo, in me-

die recti laqueari in-
aurato, in tabulâ ma-
ximâ explicatâ, salu-
taris passionis insigne
ex lapillis pretiosis
eiusque modi, au-
roque multo, polite
elaboratis confectû
figendum curaverit.
Istud imperatori san-
ctissimo regni firmû
vidobatur esse pro-
pugnaculum,

teecken van de saeltighe passie / ghemaect
van kostelijcke ghesteeenten van alle soorte /
ende van goudt / altemael seer konstigh ge-
werckt. Dat teecken schein aen den alder-
heylighste Keyser te wesen/eene vaste sterck-
te des ryckx. a

Den II. Basilius Anno 370.

Sermone de S. Barlaam.

b Assurgite nunc
mihi, ô clarissimi
athleticarum virtutû
pictores, & militis a-
breviatam imaginem
vestris magnificate
artibus, obscurius
à me, qui coronatus
est scriptum, vestra
sapientia fulgorate
coloribus, &c. vide-
bo clariorem in ve-
stra depictum imagi-
ne luctatorem. Plorât
dâmones, martyris
factis fortibus & nûc
perculsi. Combusta
illius manus, & vin-
cens ostendatur, &
pingatur in tabulâ si-
militer & ipse Aga-
norheta luctantium
Christus.

c Templum hoc
quod Deo, & nobis
extruxit, opus sanè
haud silentio dignû:
Nam & octo aquila-
teris rectis in se oc-
currit. & columnarû,
ac porticum elegân-
tia, per laquearia in
altû assurgit, & quide
ejusmodi picturis or-
nata, ut nec natura
ipsi concedant.

b Staet my nu op/o aldervermaerste schil-
ders van vroom-daedighe deughden / ende
bereert met u lieden konstê het verkozte beelt
van den Soldaet: verlicht met de berwen
van u lieden wijshepdt 't welck van my
dupster gheschreven is/ etc. Ick sal in u lie-
den beelde den kloecken heldt klaerder up-
ghedrukt sien. Dat de dubbelen krysschen/
berbaest zijnde ober de kloecke daeden des
Marcelaers. Datmen vertroone sijne ver-
brande / ende winnende handt. Ende dat-
men van ghelijcken in het raefereel schildere
Christum den Prince der stryden.

Den H. Gregorius Nazianzenus. Anno 380.

Oratione 19. in laudem defuncti Parris.

c Dese Kercke/ de welke / mijnen vader
vanz Godt / ende vooz ons heeft ghebouwt/
is een werck / het welck niet en magh ver-
swighen worden/want het is in malkande-
ren ghehouden met acht ghelijck-hoeckighe
stukken / ende steeckt om hoogh in de locht
op schoone pilaeren/en galerijen / ende met
schoone ghewelfselen / de welke niet soo-
daenighe schilderijen berciert zijn/dat sy aen
de natuere selve niet en wijcken.

DEN

Den H. Gregorius Nyffenus. Anno 380.

Oratione de laudibus S. Theodori.

^a Indien yemant komt in eentighe plaetse ghelijck aen dese / daer heben ghehouden wordt onse vergaederinge / daer de ghedachtenisse / ende heplighe Reliquien zyn van den rechtbeerdighen Theodorus, Dooz eerst neemt hy sijn vermacck in de grootdaedighepdt van die saecken / de welke hy siet / als hy aenschouwt dit huys als eenen tempel Gods / dooz de grootte van den bouw / ende luster van het toegewozpen bercefsel pertinent wel ghezocht. Daer den timmerman het hout heeft ghefozmeert in gedaenten van Dieren / ende den metsel de steenen-stucken heeft gepolpsteert soo klaer ende glat als een silber. Den schilder heeft oock bloemen inghetwerckt / gheschildert wesende in het beelt van de konste / de kloetke daeden des Martelaers / sijnne stryden / en pynen / de woede ende groutwelijcke gedaenten van de Tyrannen / het oberdzagghende gheweldt / dat brandende fozney / de alder-saelighste doot vanden Campioen: Dit altemael / stryden ende arbeiden des Martelaers / heeft hy ons upt-ghedruckt / met verwen konstelijck afstreckenende / als eenen boeck / die self sijnne uplegghinghe medebringht / ende heeft de Kercke verciert ghelijck als eene lustighe / ende bloepende wepde. want oock de swijghende schilderij pleeght in den muet te spreken / ende op het hoogste nuttig te zyn.

^a Quod si venerit ad aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria iusti, sancti q; reliquiae sunt. Primum quidem earum rerum magnificentia, quas videt, oblectatur, dum adem ut templum Dei, & magnitudine structurae, & adiecti ornatus decore splendide elaboratum inuenitur. Vbi & faber in animalium figuram lignum formavit, & latomus ad argenti levitatem crustas lapideas expolivit. Induxit autem pictor etiam flores, artis in imagine depictos, fortia facta Martyris, repugnantias, cruciatus, efferatas & immanes Tyrannorum formas, impetus violentos, flammeam illam fornacem, beatissimam consummationem Athletae, omnia nobis tanquam in libro quodam, qui linguarum interpretationes continet, coloribus artificiose depingens, certamina atq; labores Martyris nobis expressit, ac tanquam pratum amaranthum, ac floridum, templum exornavit. Solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodesse.

Den

Den H. Ioannes Chryfostomus. Anno. 398.

In Encomio Meletij.

a Non ad nomen solum fuistis affecti, sed ad ipsam etiam figuram corporis. Quomodo enim fecistis in nominibus hoc etiam fecistis in illius imagine. Etenim in palis annulorum, & in phialis, & in thalamorum parietibus, & ubique sacram illam multi expresserunt imaginem, ut non solum audirent sanctam illam appellationem, sed etiam ubique viderent figuram corporis, & ejus excelsus duplicem haberent consolationem.

a Ghylleden en zyt niet alleen roegedaen geweest tot den naē vanden H. Meletius, maer oock tot de ghedaente sijnē lichaemg: want 't ghene ghylleden ghedaen hebt ten opsichte van sijnen naem / hebt ghylleden oock ghedaen ten opsichte van zijn beelddt. Want veele hebben zijn beelddt upt-ghedzucht in de ghesteeften van haere ringhen / ende op de bekerg / ende op de mueren van haere slaepkamerz / ende ober al / op dat sy niet alleen dien hepligen naem en souden hoozen / maer oock ober al souden sien het affersel des lichaemg / ende dat sy dubbelen troost souden hebben in sijne doodt:

Den selven.

Homiliā quod Christus sit Deus.

b Crucem ubique celebrari videre licet: in domibus, in foro, in solitudine, in vijs, in montibus, in collibus, in vallibus in mari, in navigijs, in insulis, in lectis, in vestibus, in armis, in vasis argenteis, in aureis, in margaritis, in murorum picturis, in symposijs, in libris, in civitatibus, in vicis, in locis quæ habitantur, & quæ non habitantur.

b Men kan sien dat het krupg ober al geviert wordt / in de hupsen / op de merckt / in de woestijne / op de weghen / op de gheberchren / op de heubelen / in de vallepen / op de zee / op de schepen / op de eylanden / in de bedden / op de kleederen / op de waepenen / op de silbere / ende goude vaeten / op kostelycke ghesteeften / in schilderjen op de mueren / in de slaepkamerz / in de herbergen in de boecken / in de steden / op de dozpen / in de plaetsen die bewoont / ende niet bewoont worden.

Den H. Nilus Anno 420.

Epistolā ad Olympiodorum Proconsulem.

c Novi ac veteris testamenti historijs

c Ick wilde wel dat de mueren van de Kercke

van de Beelden, ende Beelden-dienst. 45
 Kercke (die ghy Olympiodore wilt bouwen)
 van twee zijden verhoort werden met de Hi-
 storien van het nientwe / ende oude testamēt /
 ende dat dooz de konste van eenen bande cr-
 barenste schilderz: Op dat die / de welke
 ontwetende zijnde / ende de heylighe Schryf-
 tuere niet en kunnen lesen / dooz het beschou-
 wen van de schilderz haere memozye ver-
 berschen van de ghene / de welke oprechte-
 lijck aen dien waerachtighen Godt dooz
 byzome seften / hebben ghedient; ende op dat
 sy berweckt worden tot den strijdt van de
 heerlijcke / ende prijsbaere daeden / dooz de
 welke sy de aerde met den hemel hebben
 verwisselt / eerende dooz de beschouwinghe
 't ghene sy niet en hebben ghesien.

Theodoretus Anno 430.

In Historiâ Religiosâ.

^a Men seght dat den naem vanden H. Si-
 meon Stylita, binnen Roomen (de welke verre
 de meeste is onder alle de steden) by alle
 menschen soo vermaert is gheweest / dat sy /
 in alle de inganghen vande winckelz / ende
 in de galerijen / klepne beelden aen hem heb-
 ben ghestelt / tot haere bescherminghe / ende
 hulpe.

Eusebius Cæsariensis. Anno 320.

Libro 7. Historia Ecclesiastica Capite 14.

^b Wy hebben verstaen dat te Cæsarea Phi-
 lippi, ghetoont wordt het huyz van die vrou-
 we / die Christus vande bloedt-loop verlost
 heeft / ende datter voor de deure vā dit huyz
 staet een koperen beeldt van de voorszeyde
 vrouwe / ghestelt op eenen verheven steen /
 met gheboghen kulen / ende met de
 handen

hinc inde parietes tē-
 pli repleri doctissimā
 pictoris operā velim,
 quo scilicet hi qui
 litteras non norunt,
 neque sacram Scrip-
 turā legere queunt,
 contemplatione pi-
 cturā in memoriam
 reducant, quinam
 germanē vero illi
 Deo per fortia facta
 seruiuerunt, atque in
 certamen excitentur
 gloriosorum, & lau-
 datorum facinorum,
 per quā cū cælo ter-
 ram commutarunt,
 venerantes scilicet
 per contemplationē,
 quæ non viderunt.

^a Aiunt Romæ,
 quæ est longè omniū
 maxima, eum fuisse
 adeo omniū sermo-
 ne celebratum, ut in
 omnibus officinarū
 vestibulis, & porticu-
 bus ei paruas posue-
 rint imagines. hinc si-
 bi tutelam, & præsidi-
 um parantes.

^b Cognovimus pro-
 foribus domus illius
 æneam mulieris effi-
 giem genibus flexis,
 & manibus in modū
 supplicantis, in ante-
 riorem partem extē-
 sis super editum lapi-
 dem collocatā: Huic
 e regione viii erectā

imagines ex eadem materia conflata vestitu ad talos demisso decenter ornata, & manum mulieri porrigentem: Ad cuius pedes in ipsa basi peregrinam quaedam, & inusitata, herbae speciem enasci, quam quidem ubi ad aenei vestitus fimbriam excreverit, morbis cuiusque generis medicandi vim, & facultatem habere. Hanc statuae effigie Jesu exprimere dicunt; quam ad nostram usque aetatem manentem, ipsi ad eam civitatem profecti, oculis cernebant. Nec plane mirum, eos qui ex gentibus prognati, a servatore, dum inter homines vivebat, beneficiis affecti fuissent, ista effecisse, cum & nos Petri, & Pauli Apostolorum, & Christi etiam ipsius imagines, in picturis, colorum varietate expressas, conservatasque aspexerimus.

handen boozwaerts oprstekende/ by mantelre van pemandt die bidt. Recht ober dit beeldt/ is opgherecht noch een ander van een manns persoon npt de selve materie / versciert wiesende met een kleedt hanghende tot de voeten toe/ ende ghebende de handt aen de vrouwe. Men de voeten van dit beeldt/ te weten in den pedestael/ verstaen wy/ dat groept eene sekere soorte van een byemt / ende onghetwoonlijck krupt/ het welck/ soo het ghekomen is tot den boort van het koperen kleedt / heeft de kracht om te ghenesen alle soorten van siekten. Sy segghen dat dese statuwe een af-settel is van Jesus: Dat selve beeldt / overghebleven zijnde tot onse tijden toe/ soo wy naer die stadt maeren gherepst / hebben wy met onse eyghen ooghen ghesien. Noch ten is soo wonder niet / dat die de welke npt de heydenen ghebozen waren / als sy van den Saeltighmaecker doen wy noch leefde onder de menschen / eenigh weldaet ontfanghen hadden / dierghelijcke dinghen ghemaecht hebben/aen-ghesien dat wy oock ghesien hebben de beelden van de Apostelen Petrus, ende Paulus, ende van Christus selve/ in schilderijen met verscheyden kleuren npt-ghedruckt/ ende bewaert.

Sozomenus. Anno 440.

Libro 5. Ecclesiastica Historia Capite. 20.

At Christiani postea, cum ejus fragmenta collegissent, in Ecclesia posuerunt, ubi etiam adhuc custoditur.

a Als den Apostael Julianus verstaen hadde / dat te Caesarea Philippi eene oprnemende beeltenisse Christi was / de welke daer gheset was van die vrouwe / die van Christo hande bloedt-loop herlost is gheweest/ heeft die ghebzoken/ ende ter aerden ghetworpen: Maer de Christenen hebben naederhandt de stucken vergadert / ende die ghesteldt in de

van de Beelden, ende Beelden-dienst. 47
de Kercke / alwaer dese boozsepde statuten
noch betwaert wort.

Den H. Hieronymus. Anno 390.

In caput 4. Iona

a' **T**ijde de ghewoonte / de beelden bande
Apostelen te schilderen op de doeten / als sijn
bikers / etc.

^a In cucurbitis
vasculorum solentA-
postolorum imagi-
nes adumbrari.

Aurelius Prudentius. Anno 390.

Hymno de S. Cassiano.

b **A**ls ick ben ghekomen binnen de stadt
van Roomen, ick hebbe mi ter aerde ghe-
smeten booz het graf daer **H.** Lichaem
van den Martelaer Cassianus in rust: Ende
soo ick mijne ooghen hadde gheslaeghen om
hoogh / hebbe recht ober mi ghesien het ge-
schildert beelt van den Martelaer / met vee-
le wonden / alle de lidt-maeten ghescheurt /
ende het vel met klepne steeckens doozhac-
kelt / rontsom hem waeren upt-ghebzucht
ontallijcke kinderen de welcke (een specta-
kel ellendig om sien!) sijn heel lichaem dooz-
staecten met klepne pziemkens / &c.

^b Hic mihi cum
petereim, te rerum
maxima Roma, Stra-
tus humi, tumulo ad-
volvebar, quem sa-
cer ornat Martyr, di-
cato Cassianus cor-
pore. Erexī ad cælum
faciem, stetit obvia
contrà Fucis colorū
picta imago Martyris
Plagas mille gerens,
totos lacerata per ar-
tus Ruptam minutis
præferens punctis cu-
tem Innumeri circū
pueri, (miserabile vi-
sū) Concessa parvis
membra figebant
stylis, &c.

Den selven.

Hymno de S. Hyppolito.

c **O**p den muet staet de martelle van den
H. Hyppolytus upt-ghebzucht met alle haere
omstandigheden / het beelt van den Marte-
laer staet met schoone coleuten gheschildert
op't graf / verthoonende sijne bloedighe / en-
de van een gherrocken lidmaeten: Daer in
hebbe ick ghesien de stenen / ende de dooz-
nen besproept met sijn bloedt / ende de kon-
stighe hant vanden schilder hadde dese groe-
ne

^c Exemplar sceleris
paries habet illi-
tus, in quo, multico-
lor fructus, digerit
omne nefas. Picta su-
per tumulum species
liquidis viget ūbris.
Effigians tracti
membra cruenta viri
Rorantes Saxorum
apices vidi, optime
Papa.

Purpureasque no-
ras vepribus imposi-
tas.

Docta manus virides
imitando effingere
dumos.

Luserat, & minio
rosseoleo saniem, &c

• Trina manus va-
rijs operata decori-
bus illam Excoluit
byjugis, laqueari, &
mamore fabri, Pi-
ctor imaginibus di-
vina ferentibus ora.

• Nunc volo pictu-
ras fucatis agmine
longo Porticibus vi-
deas, paulumque su-
pina fatiges Colla,
reclinato dum per-
legis omnia vultu.
Qui videt hanc vacuis
agnoscens vera figu-
ris. Non vacua fidam
sibi patet imagine
mentem. Omnia na-
que tenet serie pictu-
ra fideli, Quae senior
scripsit per quinque
volumina Moles.
Quae gessit Domini
signatus nomine Je-
sus.

• At geminas, quae
sunt dextrae laevaue
patentes, binis histo-
rijs complet pictura
fidelis. Unam San-
ctorum complent fa-
cta gesta virorum:
Job vulneribus ten-
tatus, lumine Tobith.

ne dooznen met het bloedt seer wel upt-ghe-
dzucht nae de natuere/ &c.

Den H. Paulinus. Anno 420.

Natali 9. de Sancto Felice.

a Dyz verscheyden handen hebbē de Kerc-
ke banden H. Felix verciert: de metser/ en-
de steen-houtwers met ghewelfsel / ende
marber/ den schilder met beelden in de welc-
ke upt-ghedzucht staen verscheyden heplige
persoonen.

Den selven.

Ibidem.

b Du versoecke ick op u/ dat gy eens utwe
ooghen om hoogh heft / ende besiet alle die
schilderijen/ de welke daer soo menighbul-
digh zijn in de galerijen bande Kercke ban-
den H. Felix. Die dit altemael siet / dooz de
enckele figueren komende tot de kennisse
der waerheyt / sal zijn ghetrouw ghe-
moet vermaecken met gheene enckele beel-
den: want in dese schilderijen staet ghetrou-
weljck / ende met goede orden afghebeelt/
al het ghene dat den ouden Moyses heeft ghe-
schreven in sijne eerste vijf boecken / ende al
het ghene dat den Heere Jesusghedaen heeft.

Den selven.

Natali 10. de Sancto Felice.

c De Gallerijen / de welke van twee zij-
den zijn / op den rechten / ende op den sin-
ken kandt / zijn vervolt met ghetrouwe
schilderijen van twee verscheyden histo-
rien. In de rene zijn af-ghebeeldt de sepen van
heplighe mannen/ als te weten van Job heel
doozwont / ende van den blinden Tobias.

In

Vande Beelden, ende Beelden-dienst. 49

In de andere zijn upt-ghedrukt de vrouwe-per-
soonen/onder andere/de vrome Judith, ende samen
de machtighe Coninghinne Esther.

Aff aliama
fexus minor
obtinet, in-
clyta Judith.
Qua simul
& regina po-
rens depin-
gitur Esther.

Den selven.

Ibidem.

Laet ons gaen in de Kercke vanden H. Felix, ende
bertwonderen de heylighe beeltenissen / die onse
booz-ouderg hebben achter gelaten/ ende laet ons
op dyp plaetsen lesen de twee testamenten/ &c. De
schilderijen hebben gelijk als eene nieuwe seught
aenghebrocht / aen de verouderde daeken / als sy
met bloemen zijn gheschildert gheweest van ver-
schepden coleuren.

Sanctasq;
feramur in
aulas, mire-
murque sac-
cras, vete-
rum munu-
menta, figu-
ras; Et tribus
in spatiis duo
testamenta
legamus, &c.
Et senibus
tectis, juve-
num pictura
nitorem.
Reddidit, in-
fuso vario-
rum flore co-
lorum.

Den H. Augustinus. Anno 420.

Desen H. Vader *De Consensu Euang. lib. 1. cap. 10.*
ghetuyghet dat t'sijnen tijde de Apostelen Petrus,
ende Paulus samen gheschildert werden met Chri-
stus: Ende *Lib. 22. contra Faust. Manich. cap. 73.* seyd
hy dat Abraham op vele plaetsen te sien was in
schilderije.

Beslyt.

Dit sal ghenoech wesen om onse Partye t'ober-
tuyghen/ dat-men ten tijde van onse boozouderg/
dat is / in de recht sinuighe Kercke vande eerste
400. jaren / de beelden vande heylighen stelde in't
publick. Tz in de Kercken, ghelijck den H. Basi-
lius ober derthien hondert en twintigh jaren ghe-
tuyghet / vande beelden vanden H. Barlaam: den H.
Gregorius Nyssenus ober derthien hondert en thien
jaren/vande beelden vanden H. Theodorus: Pruden-
tius, ober derthien hondert jaren / vande beelden
vanden H. Cassianus, ende Hyppolitus, Den H. Paulinus,
doek ober derthien hondert jaren vande beelden
vanden

vanden H. Felix, van Job, van Tobias, van Judith, van Esther, van Jesus, &c. 'tZy dat de beelden uptghefelt wierden op de Merckten, ghelijck Eusebius ober vierthien hondert jaeren ghetuyght van het beeldt vanden Propheet Daniel.

'tZy in de Saelen vande Paleysen, ghelijck den selven Eusebius ghetuyght van het beeldt des Cruys.

'tZy op de ringhen, bekers, &c. ghelijck den H. Joannes Chrysoftomus, ober derthien hondert jaeren/ ghetuyght vande beelden vanden H. Meletius.

'tZy op de Berghen, Valleyen, weggen, ende ober al/ghelijck den selven Chrysoftomus ghetuyght van het Cruys.

'tZy in publicke winckels, ende publicke galerijen, ghelijck Theodoretus, ober twaelf hondert en tachtentigh jaeren / ghetuyght vande beelden vanden H. Simeon Stylita

'tZy op de straet, booz de deure van't huys/ghelijck Eusebius, ende Sozomenus ghetuyghen vande statuwte van Christus, in de stadt van Cæsarea Philippi, &c.

Dit/ seggh' ick/ is sonder twijffel meer als ghenoech/om onse Weder-partye t'overuyghen. Doch op dat de eenboudighe / ende ontwetende Ghemeynte klaer booz de ooghen soud' moghen sien/ hoe dat de Roomsche Kercke op alle eentwen tot nu toe/aen haer selve altydt is ghelijck gheweest/ ende ober-een-komende is / aengaende dit point/ met de eerste rechtinnighe Kercke/soo sal ick hier boozder noch voorstellen de vooznaemste leeraeren / die nae de eerste 400. jaeren gheleest hebben/ tot het jaer acht hondert oft daer ontrent/aenghesien datter sommighe schrybers van Partye worden ghebonden / die tot dien tydt toe de Kercke schijnen te houden booz rechtinnig.

BYHANGHSEL.

Bewijs van het voorgaende uyt de Vaders die gheleest hebben nae de eerste 400. jaren.

Theodorus Lector. Anno 500.

Libro I.

a Edocia heeft van Jerusalem aen Pulcheria ghesonden het beeldt vande Moeder Christi, welck den Apostel Lucas hadde gheschildert.

a Pulcheria Eudocia imaginem matris Christi, quam Lucas Apostolus pinxerat, Hierosolymis misit.

Den H. Simeon Stylita, Anno 510.

Epistolâ ad Iustinum Imperatorem.

b De wijle wy sien / o Keeser Justine, dat nloe godbzuchtighe wetten ghebteden soodanighe menschen met de doodt te straffen / de welcke het beeldt / oft statuwten van den Keeser ont-eeren; wat straffe sullen de Samaritanen verdienen / die nu onlanghs in onse Kercke gheballen zijn / ende met groote goddelooshepdt ont-eert hebben het beeldt ons Heeren / ende van sijne Moeder?

b Cum videamus pias vestras leges, eos qui imaginem, aut statuas Imperatoris ignominia afficiunt, extremo, & iusto mortis supplicio plectere, quâ tandem panâ puniendi sunt, qui in imaginem Domini nostri, ejusque matris infando facinore grassati sunt?

Anastafius Simaita, Anno 580.

Apud Damascen. Orat. 3. de Imaginibus.

c De Sarazijnen gheballen zijnde in de Kercke vanden H. Theodorus, hebben die op beelderley manieren ontheplight. Opeenen pyl gheschoten op het beeldt vanden boozepden Theodorus, ende dat ghequetst in

c In Templum S. Theodori ingressi Saraceni, omnibus illud sordibus fœdarunt. Quadam die unus eorum sagittam in S. Theodori contorsit imaginem, & ipsius humerum vulneravit. statimque

sanguis defluxit, & ad extremam usque imaginis partem decidit. Hæc imago sagittâ percussa adhuc superest, sagittaque vulnus habet, & vestigium sanguinis: multi autem eorum qui rem viderunt, & eo tempore fuerunt quo res hæc admiranda contigit, adhuc vivunt. Et ego ejus imaginem vidi, & quod vidi, monumentis mandavi.

de schouder / ende terstont isser bloedt uptgeloopen / het welck gebloeyt is tot het onderste deel van het beeldt. Dit beeldt is nu noch oberghebleven / ende behoudt de wonde vanden pyl / ende de teekens van't bloedt. Dele van die/de welke de sake ghesien hebben / ende op dien tijdt waeren als het gheschiede / zyn noch in't leven. Ende ick selve hebbe dat beeldt ghesien / ende 'rghe- ne ick ghesien hebbe / hebbe ick ghestelt by gheschift.

Den H. Gregorius Magnus. Anno 590.

Lib. 9. Epist. 9. ad Serenum Massiliensem.

^a In locis venerabilibus Sanctorum depingi historias, non sine ratione vetustas admittit.

a 'Ten is niet sonder reden / dat onse booz' ouders hebben roeghelaten / dat men de historien der heylighen / schilderen soude in de eerweerdighe plaersen.

Den selven.

Epistolâ 111. ad Serenum.

^b Idcirco pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent.

b Daerom ghebruyckt men schilderijen in de kercken / op dat de ontwerende ten minsten die siende op de mueren / souden lesen / 'rgheue sy niet en kunnen lesen in de boecken.

Evagrius. Anno 600.

Lib. 4. Historia Ecclesiastica Cap. 26.

^c Cum Edesseni desperatione debilitati ferè succumberent, sanctissimam imaginem divinitus fabricatam, quam non hominum manus effinxerant, sed Chri-

c Als nu de Bozghers vande stad Edessa, belegert zijnde / wanhoopen van haer berlossinghe / sy brenghen te voorschyn / het alderheylighste beeldt / het welck niet dooz menschelijcke / maer dooz de goddelijcke handen ghemaect was / ende het welck
Christus

vande Beelden, ende Beelden-dienst. 53
Christus hadde ghesonden aen Abgarus, die
hem wenschte te sien.

Stus Deus Abgaro
(quandoquidem eū
videre cupiebat, mi-
ferat, proferunt, &c.

Beda. Anno 700.

De templo Salomonis cap. 19.

a Daer zijnder / die meynen dat het ver-
boden is door de wet Godts / beelden te sijn-
den / oft te schilderen / van menschen / van
eenighe ghedierten / oft andere dinghen / en-
de die te stellen in de Kercke / op den muer /
oft eenighe andere plaetse. Doch sy souden
veranderen van gheboelen / indien sy in-
dachtigh wierden / oft oberleypden de wer-
ken van Salomon, oft van Moyses. Want is't
saecken dat het gheoorloft is gheweest het
koperen serpent te verheffen op eenen
staeck / waerom en is het niet gheoorloft /
met schildertjen / de ghelooftighe indachtigh
te maecten / vande verheffinghe onses Sa-
lignmakers aen't Cruys / door het welck
hy de doode heeft verwonnen ? indien het
gheoorloft is gheweest twaelf kopere offen-
te maecten / in den tempel van Salomon,
waerom is het verboden te schilderen de
twaelf Apostelen : &c.

a Sunt qui putant
leges Dei prohibi-
tum, ne vel hominū,
vel quorumlibet ani-
malium, sive rerum
similitudines sculpa-
mus. aut depingamus
in Ecclesiā, aut parie-
te, aut alio quolibet
loco. Qui nequa-
quam hoc putarent,
si vel Salomonis opus
revocarent ad me-
moriā, vel certe
ipsius Moysis opera
considerassent. Si
enim licebat serpen-
tem æneum exaltari
in ligno, cur non li-
cet exaltationem
Domini Salvatoris in
cruce, qua mortem
vicit, ad memoriā
fidelibus pin. endo
reduci ? Si licuit duo-
decim boves æneos
facere, quid prohibet
duodecim Aposto-
los pingere, &c.

Synodus Trullensis. Anno 700.

Canone 82.

b Onder eenighe schildertjen vande eer-
weerdighe beeltenissen / wordt gheschildert
het Lam / 'twelck met den ringher handen
voorzlooper gherhoont wordt / &c. Wy ghe-
bieden dat men in de plaetse van't Lam des
ouden Testaments / sal stellen de beeltenisse
van dien / die wegh-ncemt de sonden des
wereldts / dat is van Christus, Godt / en
mensch;

b Inter nonnulla
venerabilium imagi-
num picturas, Agnus,
qui digito præcurso-
ris monstratur, de-
pingitur, &c. Ejus
qui tollit peccata
mundi, Christi Dei
nostri instar hominis
characterem, etiam in
imaginibus pro ve-

teri agno statui jubemus, ut per ipsum verbi Dei humiliatorem comprehendentes, ad memoriam quoque ejus in carne conversationis ejusque passionis, & salutaris mortis deducamur.

mensch; op dat wy met het ghem odt begrypende de veroetmoedinghe van't Woort Godts / samen souden indachtigh worden / sijnen handel in't lichaem / ende sijn lyden / ende sijn salighe doot.

Stephanus II. Anno 760.

Epistolâ ad Pipinum, Carolum, & Carolmannum.

a Beneventani omnes generaliter se in hanc urbem conjungentes, resederunt juxta B. Joannis, & Pauli Apostoli, & ceteras Romanae urbis portas, & omnia extra urbem praedia longe lateque ferro, & igne consumpserunt, domus omnes comburentes, pane ad fundamenta destruxerunt, Ecclesiam Dei incendunt, & Sanctissimas Sanctorum imagines in ignem projicientes, suis gladius consumpserunt.

a Alle die van Beneventum, samen spannen de in't ghemeyn / teghen dese stadt / hebben haere tenten neder gheslaghen ontrent de poozten van Roomen, namelijk die vanden H. Joannes, ende den H. Apostel Paulus; ende hebben het land hiet ontrent / wijdt ende breedt te byere ende te sweerde overghegheben; s' hebben in brandt ghesteken alle de huysen / ende die vernielt tot den grondt toe: S' hebben mede de Kercke Godts ghebrant / ende werpende de salighe beelden der heylighen in het byer / hebben sy die met haere sweerden vernielt.

Adrianus I. Anno 780.

Epistolâ ad Constantinum, & Irenem.

b In hanc usque diem venerandis ipsorum imaginibus, Ecclesiae nostrae ornatae, atque conspicuae sunt.

b Tot desen dagh toe zijn onse Kercken verciert / ende doozluchtigh met de eertweerdighe beelden vande Apostelen Petrus, ende Paulus.

Paulus Diaconus. Anno 790.

De gestis Longobardorum Libro 4. Capite 7. alias 5.

c Ariulphus equo desiliens, basilicam conspecturus intravit. Tunc orantibus

c Ariulphus springhende van sijn peerdt is ghegaen in de Kercke om die te besien; ende
als

vande Beelden, ende Beelden-dienst. 55
als de andere haeden / heeft hy beghinnen
te verwonderen de schilderijen vande selve
kercke.

aliis, ipse picturas
ejusdem Ecclesie mi-
rari cepit.

Synodus Nicæna, Anno 790.

Actione 7.

Wy besuypten dat men met alle neerstig-
hepdt / ende sorghe / de eerweerdighe / ende
heylighe beelden / de welke hy maniere / en-
de nae de sozme van het eerweerdigh / ende
levendigh-makende Cruys ghemaect sijn /
'tzy met coeleuren / 'tzy van eenighe andere
materie / inde kercken Godts moet stellen /
ende houden : als oock mede op de heylighe
becten / op de kleederen / op de mueren / op
tafereelen / in besondere huysen / ende op
ghemeyne weggen ; Maer hoben al het
beeldt van onsen Heere / ende Godt / ende on-
sen Saligmaker Jesus Christus ; Daer naer
de beelden van onse onbeleckte vrouwe /
ende Moeder Godts / vande eerweerdighe
Engheleu / ende ten laetsten van alle heyl-
lighe mannen.

Definimus cum
omni diligentia, &
cura, venerandas, &
sanctas imagines, ad
modum, & formam
veneranda, & vivifi-
cantis crucis e colori-
bus, & tessellis, aut
alia quavis materia
paratas, dedicandas,
& in templis Dei, san-
ctis collocandas, ha-
bendaque: Tum in
sacris vasis, & vesti-
bus, tum in parieti-
bus, & tabulis, in a-
dibus privatis, viis
publicis. Maxime au-
tem imaginem Do-
mini & Dei nostri
Servatoris Jesu Chri-
sti: Deinde inteme-
ratae Dominae nostrae
Deiparae, venerando-
rum Angelorum, &
omnium deinde San-
ctorum virorum.

HET III. CAPITTEL.

Het voorgaende wordt bevestight
met de bekentenisse van Partije
selve.

TEn eersten. Petrus du Moulin bekent in sijn
boeck / genaemt *Boulier*, &c. dat den H. Ba-
silus, die gheleest heeft ontrent het jaer 370.
in het Sermoen dat hy ghedaen heeft van
den H. Barlaam, de schilders prijst / om dat sy
desen Martelaer wel af-ghebeeldt hadden
in het midden van sijne tormenten.

④ 4

Item